

FRIDA KAHLO: YİRMİNCİ YÜZYILIN MONA LİSA'SI

Gonca İLBEYİ*

“Sanat tarihinde Frida, içinde ve yüreğinde hissettiği biyolojik gerçeği dile getirmek için canını dişine takan sanatçıya tek örnektir”

Diego RIVERA¹.

Frida Kahlo, zorunlulukların ortaya çıkardığı sanatçının tanımıdır. Çocuk yaşta kimine göre çocuk felci, kimine göre ise bacak kemiğinde oluşan bir tümör nedeniyle tanışmıştır ilk büyük acısıyla. Çocukluk yıllarının kendine özgü hareketli ve renkli yaşantılarına, bacağındaki sakatlık nedeniyle, yeterli ölçüde katılamamak, Frida Kahlo’yu entellektüel bir “erken” yetişkin yaşamı kucaklamaya ve olgunluğa eğrişmeye itmiştir.

Onsekiz yaşında geçirdiği korkunç trafik kazası sonucunda yatağa bağlandığı acı dolu, hareketsiz dönemde resimle uğraşmak, Frida Kahlo’yu yaşama döndüren ve onu ölüm düşüncesine saptıran uzaklaştıran bir dönüm noktası olmuştur.

“Ayna! Günlerimin, gecelerimin celladı ayna. Üzüntülerim kadar üzüntü verici görüntü. Her an parmakla gösterilme

* Doç., Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Bölümü, Öğretim Üyesi.

¹ Rauda Jamis, **Frida Kahlo**, Çev: Hülya Tufan, (Afa yayınları, İstanbul, 1991), s.268.

duygusu. FRIDA GÖR KENDİNİ; FRIDA! KENDİNE BAKSANA...Saatler boyu gözlendiğimi hissediyordum. Kendimi görüyordum. İçerdeki Frida, dışardaki Frida, her yerde sonsuza değin Frida vardı... Bu üzerime gelen aynanın altında birden şiddetli bir resmetme arzusu uyandı bende. Artık sadece çizgiler çizmek için değil, bu çizgilere bir anlam, bir biçim ve bir içerik vermek için de bol bol zamanım vardı”².

Böylesine yatağa bağlı bir durumda, katlanılmaz gelen, işkence çektiren “ayna görüntüsü”, Frida Kahlo için ressam olmanın başlangıcı olmuştur. 19 yaşında yapılan ilk resim bir ortoportredir. Frida Kahlo’ya göre böyle bir resim yapmak, “kendisine eziyet edip her an kendisini sorgulayacak, az kalsın kimliğini elinden alacak olan aynadan görüntüyü çalmaktır.

Aslında Frida Kahlo, pek de önem vermeksizin başlamıştır resim yapmaya. Yani resim yapmak Frida Kahlo’da bir erken yöneliş değildir. Aksine bir baskı sonucu oluşmuştur. Yaşamı “taşımak” zorunda olmanın, başının üzerinde sarsıcı bulduğu aynanın ve kabullenmek durumunda olduğu acılarla dolu bir derinliğin baskısıdır bu.

Mesleği fotoğrafçılık olan babasının fotoğrafçılığı öğretme çabalarında sabırsız davranan, sıkılan Frida Kahlo için bu olumsuz tutumların nedeni fotoğrafdaki renk eksikliği olmuştur denebilir. Tüm resimlerinde rengin göze çarptığı Frida Kahlo, yirmili yaşlarının başında kendini tam anlamıyla bir resim yapma tutkusuna kaptırmıştır. Bu, “ressam olmak” gibi bir geleceğin sorunlarını ya da planlanan bir başarıyı düşünmeksizin oluşan bir durumdur Frida Kahlo için.

İlk otoportresinden sonra çevresindekilerin portrelerini yapmaya başlamıştır. Bedenini oynatabildiği ölçüde yavaş ama son derece titiz bir çalışma temposu içinde. Buna koşut olarak sürekli resim üzerine bilgi toplamış, okumuş ve kendini yetiştirmeye, geliştirmeye çabalamıştır.

² Aynı, s. 104.

Yaşamın hemen hemen tüm döneminde, her deneyimi; ruh hali, acıları, düşünceleri ve az da olsa umutlarıyla bağlantılı olmuştur. Sürekli değiştirilen korseleri, her türlü bakımı, röntgenler Kahlo ailesi için mali sıkıntılar yaratmıştır. Uzunca bir süre Frida Kahlo, bu durumun suçluluk duygusuyla yaşamıştır. Ancak ayağa kalkabilmek için gerekli enerji ve umudu yine kendini güçlü hissettiği resimde bulmuştur.

Frida Kahlo, sağlığını yeniden kazandıktan sonra dostlarıyla siyasi toplantılara gitmeye başlamış, bunun sonucunda ise pekçok arkadaşının da üyesi olduğu, militanlığını yaptığı komünist partisine katılmıştır. Hareketli bir yaşamın içine giren Frida Kahlo, bu dönemle birlikte ressamlığının yanında, ülkesinin durumu, yapılması gerekenler, özgürlük savaşımı için mücadele etmek gibi siyasi konularda da etkin bir rol almaya başlamıştır. Bu, bir bakıma kendi dertlerinin geri plana itilip ülke sorunlarının birincil sırada yer alması gerekliliğini yaşatmıştır Frida Kahlo'ya.

Yaşamının temel insanı ile, Diego Rivera'yla bu kalabalık siyasi toplantılarda tanışmıştır. Frida Kahlo. O dönemde Milli Eğitim Bakanlığı duvarlarına freskler yapan Diego Rivera, Frida Kahlo için MEKSİKALI MICHELANGELO'dur. Koltuğunun altında çalışmalarını ile Diego Rivera'ya giden Frida Kahlo, bu birlikteliğin başlamasına neden olmuştur. Diego, kendi boyutlarında dev yapıtlar-duvar resimleri-üretirken; Frida Kahlo kendi gibi "ufak tefek" yapıtlar ortaya koymuştur. Diego çoğunlukla dışa, toplumsal olana açıktır, Frida Kahlo ise içe, insanın-özellikle kendisinin-mahremiyetine dönüktür. Frida Kahlo için bu birlikteliğin en güzel yanı da, bu farklılığın, eleştiri duygusunun varlığı olmuştur.

Böylece Diego Rivera, "MEKSİKA KOVBOYU", çılgın ve dopdolu yaşamıyla rengarenk bir anafor gibi Frida Kahlo'nun yaşamına girmiştir. 1929'da Frida Kahlo ve Diego Rivera evlenmişlerdi.

"(...) Diego'ya aşık oldum, ailem bundan hiç hoşlanmadı, çünkü Diego komünistti ve bizimkiler onu, çok, çok şişman bir

Brueghel'e benzetiyordu. Bunun, bir fille beyaz bir güvercinin evlenmesini andırdığını söylüyorlardı. Her şeye rağmen, 21 Ağustos 1929'da evlendik (...). Diego'ya: "Kızımın hasta olduğunu ve yaşamı boyunca sağlık sorunları olacağını unutmayın. Akıllıdır ama güzel değildir. Bunu da aklınızdan çıkarmayın (...). Her şeye rağmen onunla evlenmek istiyorsanız rıza gösteriyorum", diyen babam dışında düğüne hiç kimse gelmedi"³.

Evlendiklerinde Frida Kahlo yirmiiki, kocası ise kırkük yaşındadır. Bu, her biri kendi çapında iki yaratıcı, iki çarpıcı, iki tutkulu insanın, "fil ile güvercinin" evlenmesidir. Diego ile evliliği, Frida Kahlo'yu yarı yarıya Orta Avrupalı olmasına -annesi Meksikalı, babası Alman- anadili gibi Almanca konuşmasına, Batı kültürünü özümsemiş olmasına karşın Meksikalılardan daha Meksikalı yapmış ve ülkesiyle arasında sınıksı bir bağ oluşturmuştur.

Kısa bir süre sonra hamile kalan Frida Kahlo, fiziksel yetersizliği nedeniyle bebeğini aldırma zorunda kalmıştır. Aynı acıyı daha sonra iki kez daha yaşayan Frida Kahlo için bu bir takıntı olmuş ve birçok resminde de bu ezikliğini, bu acısını yansıtmıştır. "Anne olamamak" gerçeği bir anlamda kadınlığına vurulmuş bir darbe, dişiliğinin yok oluşu gibidir Frida Kahlo için. Resimlerinde kendini kısacık saçlı, erkeksi görünümde, Meksika tarzı giysileri yerine erkek giysileriyle betimlemeye iten iki nedenden biri hiçbir zaman çocuk sahibi olamayacağı gerçeği, diğeri ise kocası Diego Rivera'nın kendisini defalarca hemcinsleriyle "sağlıklı kadınlarla" aldatması olmuştur. Yalnızlığını, çevresini saran tüm dostlarına, ailesine, yaşamının en önemli insanı saydığı kocası Diego Rivera'ya karşın, korkunç yalnızlığını paylaştığı tek şey yine resim olmuştur, umutsuluğuna karşılık üretkenliğiyle ayakta kalabilmiştir.

³ Aynı, s. 145.

“Resim tüm yaşamımı doldurdu. Korkunç yaşamımı doldurabilecek üç çocuğumu ve bir dolu başka şeyi yitirdim. Tüm bunların yerini resim doldurdu. Çalışmaktan iyisi yok herhalde”⁴.

Frida Kahlo çocuklarını yitirişiyile ilgili olarak yaptığı resimlerde hiçbir ahlaksal yada estetik kaygıdan etkilenmeden, kendi evrenini betimlemiştir.

Diego Rivera'nın Amerika'dan birkaç yere duvar resmi yapmasına ilişkin aldığı davetler nedeniyle, Frida ve Diego çifti belli dönemlerde Amerika'da yaşamışlardır: San Francisco'da, New York'da, Detroit'de. Bu yaşam dilimi sıkı dostluklar edinmesi dışında, ne resim yapmak, ne “Amerikan tarzı” yaşama uyum sağlamak, ne de sağlığı adına pek parlak geçmemiştir Frida Kahlo için. Hatta Amerika dönemi, Frida Kahlo'yu oradaki yaşam tarzıyla, Meksika'daki yaşam arasında, kendi varlığıyla ilgili vicdani sorgulamalara itmiştir.

“Şıklığım da yaşadığım parçalanmayla bağlantılıydı. Vicdanımın savunduğu soylu davaları unutmamaya çalışıyordum ve bu her aklıma geldiğinde, gözümün önünden bir sürü görüntü geçiyordu. Aynı zamanda New York sefalarına katılmaktan da pek geri kalmıyordum. Ama çoğu zaman utanıyordum. Hem de yalnızca kendimden değildi bu utanma. Meksika'yı özleyiyor ve yeterince resim yapmıyordum”⁵.

1936'da İspanya'da iç savaş çıktığında, bu dava için birşeyler yapabildiği oranda kendi ülkesinde etkin olmuş, toplantılar düzenleyerek, mektuplar yazıp acil yardımlar toplayarak İspanya'ya yollamıştır. Bu dönemde Lev ve Natalia Troçki, Diego Rivera'nın çabaları sonunda Meksika'ya, Diego ve Frida'nın evlerine sığınırlar.

⁴ Aynı, s. 236.

⁵ Aynı, s.165.

Frida Kahlo, o yıl başında gelen en güzel şey olarak tanımlar Troçki'yle olan aşkını. Troçki'nin ve Frida'nın, farklı açıdan zorlu dünyaları olan iki insanın aşkı. Kuşkusuz sonuçsuz bir birlikteliktir bu. Frida Kahlo, bu sonuçsuz aşkını kanıtlamak için otoportresini yapmış ve Troçki'ye hediye etmiştir.

Diego ve Frida'nın Meksika'daki kapıları ardına kadar açık evleri, gerçeküstü öğeler taşıyan bir dizi konferans vermek üzere ülkelerine gelen André Breton ve eşini ağırlamıştır. Bréton'un resimlerini gerçeküstü bulmasına karşın, Frida bunu kabul etmemiştir. Frida Kahlo için resimleri hiçbir kuramın, hiçbir akımın içinde yer almaz; çünkü onun resimleri kendi gerçeğinin resimleridir. Bu ufak anlaşmazlığa karşın Breton'la oluşan dostlukları, Frida Kahlo'ya New York ve Paris'te sergi açma olanakları sağlamıştır. Sergilerinin başarıyla sonuçlanması, Louvre Müzesi'nin bir işini almasının ötesinde Frida Kahlo, pek çok sanatçının dostluğunu ve hayranlığını kazanmıştır: Yves Tanguy, Andre Derain, Marcel Duchamp, Pablo Picasso.... Frida Kahlo'nun resminden çok etkilenen Picasso, Diego Rivera'ya şöyle yazmıştır:

“(...) Ne sen, ne Dreain, ne de ben, Frida Kahlo gibi yüzler çizmeyi biliyoruz (...)”⁶.

1939 yılında Diego Rivera'yla evliliğinin son bulması Frida Kahlo için önüne geçilmez ancak aynı zamanda da dayanılmaz bir ayrılık olmuş ve sağlığı da bundan yeterince nasibini almıştır. Yine tamamen resme yönelen Frida Kahlo için bu kez resim yapmak, içinde hissettiği yalnızlık acısının yanında, fiziksel acısını da öğ alırcasına dile getirmek ve gözler önüne sermek olmuştur bir bakıma.

Yaşamı boyunca yaklaşık otuz tane korse ve benzeri ortopedik gereç kullanmak zorunda kalan Frida Kahlo için bedeninde hissettiği acılarını kavramak, tanımlamak ve düzene sokup ifade etmek,

⁶ Aynı, s. 220.

bunlardan kurtulmasını sağlamak olmuştur. İnsanın acısını içine gömmesi, içten içe o bulanıklık içinde giderek kemirilmesi demektir. İnsanın ifade edemediği şeyin gücü patlayıcı, hasar verici, kendi kendini yıkan bir güçtür.

1946 yılında New York’da ameliyat olan Frida Kahlo’nun dört omurgası, kalça kemiğinden alınan bir parça ve onbeş santimetrelik bir metal ile birbirine tutturulmuştur. Nekahat döneminde daha hastaneden bile çıkmadan resim yapma yasağını delerek 50’li yıllara değin birbirinden hüznü resimler yapmayı sürdürmüştür. Ağrılar, sürekli endişe, Frida Kahlo’yu garip biçimde katlanabilir kılmıştır.

“Şeyleri, yaşamı, insanları çok seviyorum. İnsanların ölmesini istemiyorum. Ölümden korkmuyorum ama yaşamak istiyorum. Ama acıya gelince, hayır acıya dayanamıyorum”⁷.

1950-51 yılında omurgasından yedi ameliyat geçirmiştir Frida Kahlo. Ancak herşeyin zamanı olduğu gibi, Frida Kahlo için ölmenin de bir zamanı vardır.

1953 yılında Frida Kahlo’ya saygı niteliğinde, Meksika’da bir retrospektif sergi düzenlenmiş ve ayağa kalkması olanaksız olan Frida Kahlo, sergisine sütunlu yatağıyla taşınarak katılmıştır. Son ameliyat ise küçüklüğünden beri Frida Kahlo’yu acılara boğan sağ bacağıının kesilmesi olmuştur.

“Altı ay önce bacağıımı kestiler. Bu aylar benim için işkenceyle dolu yüzyıllar gibiydi, zaman zaman aklımlı yitiriyordum. Hâlâ intihar etme arzusu taşıyorum. Ama beni Diego engelliyor çünkü zannedersem gösteriş açısından bana ihtiyacı olabilir. Böyle dedi ve ona inanıyorum. Ama yaşamım boyunca böyle acı çekmedim. Biraz daha bekleyeceğim...”⁸

⁷ Aynı, s. 176.

⁸ Aynı, s. 300.

Bu halde bile komünistlerin düzenlediği bir gösteriye katılmış ve sakatlığının, acılarının ötesinde önemli davalar olduğuna kendini inandırmak istemiştir. Frida Kahlo için bireysel olanı, daha evrensel davaların görkemine adanmak gerekmiştir.

13 Temmuz 1954'te yatağında cansız bulunduğunda, doktorların teşhisi "akciğer embolisi" olmuştur. Acılarıyla dolu kırkyedi yıllık yaşamının son tablosu ise iştah açan kırmızı karpuzlar: YAŞASIN YAŞAM adlı natüromort...

"Çıkış yolumun güzel olacağını ve asla geri dönmeyeceğimi umarım. İYİ GECELER GÜNEŞ, AY, YERYÜZÜ, DİEGO ve AŞK."⁹

TABLolarım GÜZEL YAPILMIŞTIR, HAFİFE ALINMAMIŞ, SABIRLA İŞLENMİŞTİR. RESMİM KENDİNDE ACININ MESAJINI TAŞIR. EN AZINDAN BAZI KİŞİLERİN İLGİSİNİ ÇEKTIĞİNİ SANIRIM.

Frida Kahlo

⁹ Aynı, s. 303, s. 305.

Resim 1: Otoportre (1926)
(Frida Kahlo için “Ressam olmanın” başlangıcını oluşturan ondokuz yaşında aynadaki görüntüsünden etkinerek yaptığı ilk Resim).

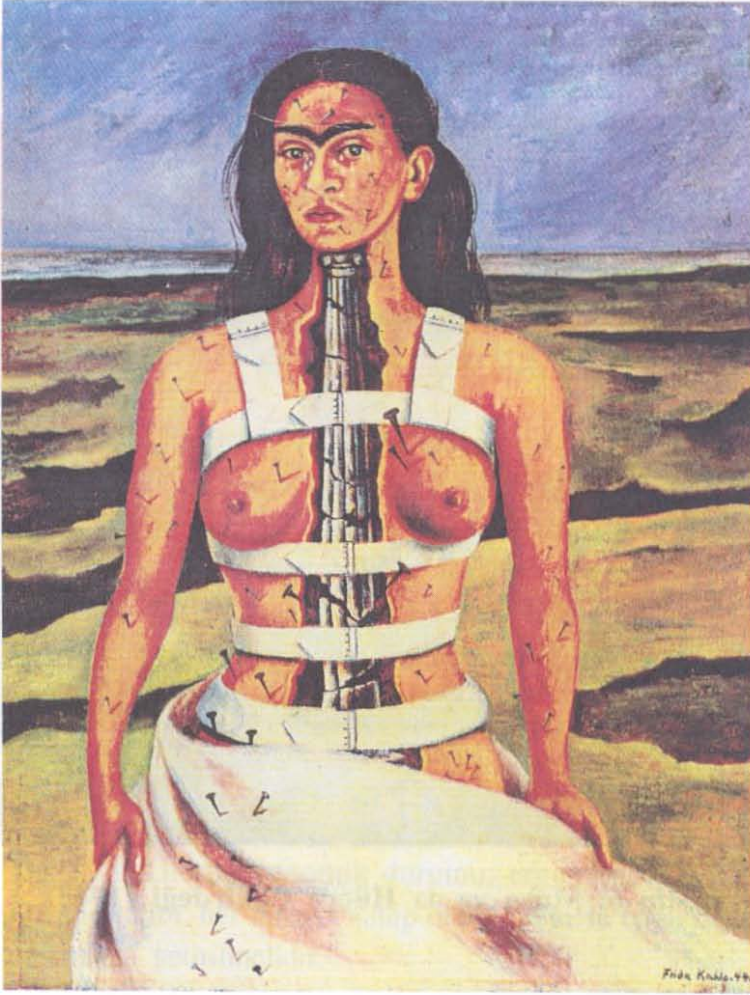
Resim 2: Henry Ford Hastanesi (1932).

Resim 3: Otoportre 1940.

**Resim 4: Aklımdaki Diego ile Otoportre (1943).
Jacquis ve Natacha German Kol.,
Mexico)**

Resim 5: Kırık sütün (1944)
(Dolores Olmedo Kol., Mexico).

Resim 6: Musa ya da Hücre Çekirdeği (1945).